

зроблених в цій якості, порівнюючи їх з інформаційними підставами висновку експерта. Це, на наш погляд, дозволило б дещо по-іншому поглянути на термінологічні особливості уніфікації процесуального статусу експерта та понятійні проблеми процесуального статусу спеціаліста.

Вважаємо, що робота спеціаліста, який бере участь під час проведення слідчої дії для «сприяння» в його проведенні, є інструментом дослідження, здійснюваного слідчим та судом. Тому результати цієї роботи повинні оцінюватися, поряд з іншими фактичними даними, встановленими в процесі слідчої дії та зафіксованими в протоколі. У зв'язку з цим, дослідження спеціаліста, виконані в інформаційному середовищі слідчої дії, не можуть бути виділені в самостійне дослідження та представлені у формі висновку, який має статус самостійного доказу.

Процесуальний статус спеціаліста можна було б розглянути з іншої сторони: чи формує нова, раніше невідома в законі та теорії, функція дачі роз'яснень новий процесуальний статус спеціаліста, необхідний для реалізації цієї функції?

У зв'язку з цим справедливо ставити питання про необхідність впорядкування термінології у сфері судової експертизи, судово-експертної діяльності, у тому числі про розробку загальної концепції термінологічної діяльності, що сприяє розвитку мови загальної теорії судової експертизи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.02.2019).
2. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 № 4038-хII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 26.02.2019).
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Розв'язання проблем правового регулювання судової експертизи-нагальна необхідність сьогодення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наук. праць. Харків : Право, 2007. Вип. 7. С. 117–123.
4. Bartnik M., Lis W. *Leksykon kryminalistyki: 100 podstawowych pojcc*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2016. XIX [1], 330 s.
5. Burton W.C. *Burton's legal thesaurus*. 3rd. ed. New York : Macmillan libr. ref. USA, 1998. XIX, 1012 p.

УДК 343.148 (477)

*Черняк Н. П., канд. юрид. наук, доц., доцент
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9494-7016>,
e-mail: cherniak_nat@i.ua*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сьогодні, коли наука досягла значного розвитку, її видатні фундаментальні відкриття використовуються в усіх сферах діяльності людини. Не минуло це й таку специфічну галузь людської діяльності, як боротьба зі злочинністю. Правоохоронці дедалі більше використовують на практиці спеціальні знання для розкриття кримінальних правопорушень. Ці знання за Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) можна залучити за допомогою проведення судової експертизи, яка є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Вона значно розширює пізнавальні можливості під час кримінального провадження, дозволяючи застосовувати всі сучасні науково-технічні засоби. Зважаючи на те, що коло процесуальних джерел доказів є вичерпним і чітко визначене в законі, а саме: показання, речові докази, документи та висновок експерта [1], то стане зрозуміло, що будь-який доказ, одержаний відповідно до вимог закону, має для кримінального провадження вагоме значення. Оскільки висновок експерта є джерелом доказів і покладається в основу доказування у кримінальному провадженні, то експертиза допомагає встановлювати фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд встановлюють наявність або відсутність складу кримінального правопорушення, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного прийняття рішення.

Як свідчить судово-слідча практика, саме за допомогою експертиз та інших наукових досліджень розкривається більше третини кримінальних правопорушень. Але разом з тим, треба зазначити, що висновок експерта не має наперед установлені доказової сили, переваги

перед іншими доказами. Тобто, до висновку експерта (як і до інших доказів та їх джерел) треба підходити з критичної точки зору. Переоцінка їх доказового значення, призводить до прийняття неправильного рішення під час досудового розслідування, яке підлягає заміні або скасуванню. Проте, зважаючи на специфіку цього джерела доказів, закон вимагає, щоб незгода з висновком експерта була вмотивованою у відповідних постановках, ухвалах або вирокі.

Слід зазначити, що судова експертиза постійно розвивається шляхом створення нових, та удосконалення існуючих методик дослідження і все більше застосовується під час досудового розслідування. З постійним ускладненням суспільних відносин, розвитком науки і техніки, а також у зв'язку з потребами слідчої та судової практики поступово удосконалюються старі та з'являються нові роди та види судової експертизи. Це у свою чергу обумовлює необхідність удосконалення законодавства України про судову експертизу та судово-експертну діяльність. Правильне вирішення питання про призначення або відмову в призначенні експертизи, обумовлене, насамперед, вимогами процесуального закону.

Стосовно визначення поняття судової експертизи у правовій науці, немає єдиної думки. У кримінальному і цивільному процесах експертиза як спосіб одержання доказів має багато спільних рис. Тому для правильного визначення поняття «судова експертиза» доцільно звернутись до досліджень цього інституту як в теорії цивільного, так і кримінального процесу, а також до з'ясування поняття експертизи взагалі [2, с. 23].

У юридичній літературі науковці виділяють такі ознаки експертизи: застосування спеціальних знань, процесуальна форма призначення експертизи, процесуальна самостійність й індивідуальна відповідальність судового експерта, безпосереднє дослідження об'єктів експертизи, об'єктивне і всебічне проведення судової експертизи, процесуальне оформлення результатів експертизи, проведення дослідження з метою встановлення обставин справи, спеціальний суб'єкт експертизи, процесуальна форма її проведення, оформлення результатів у вигляді висновку експерта, надання висновку, дослідження як процес застосування спеціальних знань, об'єкти дослідження [3, с. 126].

При аналізі ознак судової експертизи в юридичній літературі спостерігається одна особливість всі без винятку науковці виділяють як ознаки застосування та використання спеціальних знань. Тим більше, що вона є загальноприйнятою як в літературі, так і процесуальному законодавстві.

Таким чином, судову експертизу можна визначити як дослідження матеріальних та нематеріальних об'єктів з метою виявлення обставин, що мають значення для кримінального провадження шляхом використання та застосування спеціальних знань судовим експертом (особою, яка володіє такими знаннями), які проводяться на підставі звернення сторони кримінального провадження, або за дорученням слідчого судді чи суду та формуються у спеціальному процесуальному документі – висновку експерта [4, с. 34].

Підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (далі – документ про призначення експертизи (залучення експерта), у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

У зв'язку з внесенням у березні 2018 року змін до КПК України, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

У науковій літературі необхідність у використанні спеціальних знань для встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення матеріалів кримінального провадження, визначається фактичною підставою призначення судової експертизи, яка втілюється в дійсність клопотанням слідчого, прокурора, (ухвалою) слідчого судді, що є правовою (юридичною) підставою її проведення [5, с. 63].

Таким чином, слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;

3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України.

6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Проведення експертизи є також обов'язковим щодо осіб (свідків), які у зв'язку зі своїми психічними та фізичними вадами нездатні правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження, та давати про них показання (п. п. 14, 16 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» № 8 від 30.05.1997 р. [6]). Законодавець встановив, що примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду.

Слід також зазначити, що відповідно до ст. 243 КПК України експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження. У разі якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, сторони кримінального провадження мають право звернутися з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

Слідчий суддя задовольняє клопотання, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта.

Слідчий суддя самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи.

До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються питання, поставлені експертів особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали питання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до положень ст. 245 КПК України, а висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він був залучений.

Отже, необхідність проведення судових експертиз, впливає з матеріалів кримінального провадження і Таким чином, носить об'єктивний характер. Правильне вирішення питання про її призначення або відмову обумовлене, насамперед, вимогами процесуального закону. Висновок судової експертизи відіграє важливу роль у кримінальному процесі України, адже він служить джерелом доказів, що сприяє встановленню істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page10>
2. Зинин А. М., Омелянюк Г. Г., Пахомов А. В. Введение в судебную экспертизу. М. : Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. 240 с.
3. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого. К. : Видавничий Дім. «Ін Юре», 2001. 208 с.
4. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі : навч.-довідковий посіб; Х. : ТОВ «Одісей», 2004. 448 с.
5. Клименко Н. І. Судова експертиза в розслідуванні комп'ютерних злочинів як форма використання спеціальних знань. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 2 : Збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. / Міністерство юстиції України, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, Академія правових наук України, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого; Ред. колегія: М. Л. Цимбал, М. І. Панов, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків : Право, 2002. С. 62–66.

6. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 № 8 (із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 № 15). *Судові експертизи в Україні* : зб. нормат. актів: Станом на 15 червня 2002 р. К., 2002. С. 23–29.

УДК 343.98

Зорин Р. Г., канд. юрид. наук, доц., начальник наукового відділу державного уряду «Науко-практичний центр Державного комітету судових експертиз Республіки Білорусь»

НАУЧНО – ПРАКТИЧЕСКИЙ ЦЕНТР ГОСУДАРСТВЕННОГО КОМИТЕТА СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ

Председатель Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь, канд. юрид. наук А. И. Швед отмечает: «В настоящее время Госкомитет обеспечивает проведение в республике единой государственной политики в сфере судебно-экспертной деятельности. Важным событием стало вступление в силу Закона Республики Беларусь «О государственном комитете судебных экспертиз Республики Беларусь». Разработана и согласована единая концепция Закона Республики Беларусь «О судебно – экспертной деятельности». Впервые в Республике Беларусь разработана и внедрена система оценки и контроля качества производства экспертиз, основной задачей которой является недопущение, своевременное выявление и устранение нарушений законодательства, методик и иных требований, предъявляемых к осуществлению судебно-экспертной деятельности [1, с. 9]

А. И. Швед также подчеркивает, что в настоящее время для обеспечения результативности взаимодействия научно-исследовательской и практической деятельности в судебной экспертизе формируются необходимые условия. Первое условие – в экспертных подразделениях налажен постоянный анализ проблем, требующих научного решения. Потребности формируются в виде заданий для научно-исследовательской работы. Второе условие – обеспечена тщательная подготовка каждой темы научного исследования на предмет возможных средств решения проблемы и внедрения результатов в практическую деятельность. Третье условие – полный цикл научных исследований, включающих также апробацию, проверку достоверности с результатов, эффективности разработанных средств и методов экспертной работы. Четвертое условие – обязательная реализация полученных результатов научных исследований в практической деятельности. Готовый к использованию продукт должен в обязательном порядке внедряться в деятельность экспертных подразделений, а также в систему подготовки и повышения квалификации судебных экспертов.... ранее знакомство с новейшими научными достижениями в области судебной экспертизы и их использование было лишь потенциальной возможностью эксперта, то сейчас – это стало его обязанностью [2, с. 9].

У настоящее время научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь стремительно и эффективно развивается под руководством кандидата юридических наук Игоря Анатольевича Мороза. «На основе фундаментальных и прикладных исследований в Научно-практическом центре за последние годы разработано более 40 новых методических средств для различных направлений судебной экспертизы, следственной и судебной системы страны. Так, например, организовано проведение ботанических экспертиз с использованием дендрохронологического анализа, назначаемым по фактам незаконного лесопользования и оборота древесины, освоено производство экспертиз ДНК животных, востребованное по делам о незаконной охоте, идет работа над расширением перечня идентифицируемых видов животных, иные [1, с. 11].

Значительное внимание в деятельности Научно-практического центра уделяется развитию новых видов экспертных исследований. Так, например, в лаборатории криминалистических исследований научного отдела речеведческих, криминалистических и экономических исследований на сегодняшний день под руководством А. В. Водолазова ведутся две научно-исследовательские работы по темам: «Разработка методических рекомендаций по исследованию новых видов пломб, замков и сейф-пакетов»; «Разработка количественных критериев определения идентификационной значимости признаков почерка». У рамках лаборатории судебно-медицинских и психиатрических исследований ведется научно-исследовательская работа под руководством Л. Н. Грищенко по следующим